

eeuw zeer gedetailleerde topografische kaarten opgeleverd. Deze militaire kaarten in handschrift, daterend uit het eind van de 18e en het begin van de 19e eeuw, werden pas in 1960 uit het Geniearchief naar het Algemeen Rijksarchief overgebracht en voor het publiek opengesteld. Het is de eerste maal dat zij in Utrecht tentoongesteld worden.

Een ander aspect, uniek voor een rivierprovincie, is de goed ontwikkelde kaartering van de rivier de Lek, waarvan fraaie voorbeelden uit de 18e eeuw getoond worden.

Getracht is om de ingewikkelde geschiedenis van de ontwikkeling van de kartografie van Utrecht op een overzichtelijke wijze te etaleren en in een catalogus te beschrijven. Daarbij is dankbaar ge-

bruik gemaakt van de medewerking van personen, die reeds ervaring bezaten met het speurwerk naar de oude kaarten van Nederland in het algemeen, en van Utrecht in het bijzonder.

Wellicht dat deze tentoonstelling en de toelichtende tekst in de catalogus het begin vormen van een specialisering in de studie van de historische kartografie van Utrecht, want er valt op dat terrein een achterstand t.o.v. andere Nederlandse gewesten in te halen.

De Bilt

Prof. dr. ir. C. Koeman

Tentoonstelling: „Kaartmakers van het Sticht”, historische kartografie van de provincie Utrecht. Provinciehuis, Achter St. Pieter 20, 4 oktober - 8 november van 10.00 tot 16.00 uur.

Driehonderd jaar geleden overleed:

IJSBRAND VAN DIEMERBROECK

We schrijven het jaar 1649. Er heerst onrust en een ontevreden stemming onder de medische studenten in Utrecht. De reden hiervan is het feit, dat er na het vertrek van de hoogleraar Willem van der Straaten (1593-1681) naar het hof in 's-Gravenhage, te weinig colleges worden gegeven en er te weinig gelegenheid is om in het openbaar te disputeren of te promoveren. Vanaf 17 maart 1636, één dag na de plechtige opening van de Utrechtse Academie, had Van der Straaten college gegeven¹⁾; doch het ambt van lijfarts van Frederik Hendrik was in 1648 niet langer te combineren met het hoogleraarschap in Utrecht. Te veel werd hij weggeroepen naar Den Haag of naar het leger te velde om de Prins in deze laatste jaren van de 80-jarige oorlog bij te staan.

Geruime tijd was er reeds verlopen, voordat er een opvolger voor Van der Straaten was gevonden en om de „dolerende studenten”, die ongeduldig werden, „niet langer op te houden”, werd ten slotte Ijsbrand van Diemberbroeck (1609-1674) bereid gevonden om de vrijgekomen hoogleraarsstoel in te nemen. Aanvankelijk werd hij als buitengewoon, doch in april 1651 als gewoon hoogleraar benoemd, om samen met zijn aanwezige ambtgenoot Hendrikus Regius (1598-1679) de Medische Faculteit uit te maken.

Zijn studieperiode

Ijsbrand van Diemberbroeck werd op 13 december 1609 te Montfoort geboren als zoon van Gijsbrecht van Diemberbroeck, burgemeester van Montfoort en

Magdalena Sassen. Op 1 november 1627 werd hij, na in Utrecht de Latijnse school doorlopen te hebben, in Leiden als student in de medicijnen ingeschreven²⁾. Hij werd daar in de „Leer van Hippocrates” ingewijd door Heurnius jr. (1577-1652) en Falcoburgius (1581-1680).

Zijn studie heeft Van Diemberbroeck in Frankrijk afgesloten met het halen van de doctorshoed in Angers in 1634³⁾. Deze universiteitsstad, hoofdstad van het hertogdom Anjou, had in de Noordelijke Nederlanden een zekere vermaardheid. Talrijke studenten promoveerden er, onder wie de gebroeders Johan en Cornelis de Witt op 22 december 1645⁴⁾. Reinier de Graaf, bekend om zijn experimentele onderzoeken van de alvleesklier en de geslachtsorganen, zou 31 jaar later het voorbeeld van zijn Utrechtse leermeester Van Diemberbroeck navolgen. Hij promoveerde eveneens in Angers op 23 juni 1665⁵⁾.

Angers, dat reeds sedert 1364 een universiteit had, kan in zekere zin vergeleken worden met de universiteit van Harderwijk in Nederland, waar men weliswaar geen volledige studie kon volgen, doch wel promoveren⁶⁾.

Terug in Nederland

Na zich nog enige tijd als legerarts in Poitiers te hebben opgehouden⁷⁾, vestigde Van Diemberbroeck zich in 1635 als arts te Nijmegen. Hier maakte hij de pestepidemie van 1635 mee, die tot de ergste behoort, die Nijmegen en omgeving ooit heeft geteisterd. Zesduizend Nijmegenaren overleden, bijna

de helft van het aantal inwoners in die dagen⁸). Van Diemberbroeck heeft actief deelgenomen aan de bestrijding van deze epidemie en zijn ervaringen daarbij opgedaan te boek gesteld. In 1646 verscheen in Arnhem zijn *De Peste libri quatuor*. De stedelijke regering van Nijmegen erkende in 1636 zijn goede diensten tijdens deze epidemie bewezen, door hem tot stadsmedicus aan te stellen op een traktement van „hondert daeler jaerlicx”⁹).

De Utrechtse periode

Na 1644 zien we Van Diemberbroeck, die onenigheid had gekregen met zijn mede-„staddoctor”, Emanuel van Mandeville¹⁰), Nijmegen verlaten en zich naar Utrecht begeven. Hier, in de geboortestad van zijn echtgenote, Elisabeth van Gessel, is hij eerst medicus doctor en wordt hij later tot hoogleraar aan de universiteit benoemd.

Van Diemberbroeck heeft het zeker aan zijn familierelaties in Utrecht te danken gehad - zijn schoonvader was provinciaal geneesheer -, dat men over het bezwaar is heengestapt, dat hij tot de Remonstrantse Broederschap behoorde¹¹). Bij zijn aanstelling was uitdrukkelijk verklaard, dat de vroegere resolutie om alleen belijders van de „ware Christelijke Gereformeerde religie” tot ambtenaar te benoemen, „in haar geheel bleef”¹²). Maar ook de faam, die Van Diemberbroeck tijdens de pestepidemie in Nijmegen had verworven, zal hebben meegewerkt om hem in de vrijgekomen hoogleraarsplaats te benoemen.

Van Diemberbroeck aanvaardde zijn ambt als hoogleraar met het uitspreken van een rede, getiteld *Oratio de reducenda ad medicinam chirurgica*. Zijn jaarwedde bedroeg duizend gulden, waarbij nog kwam tachtig gulden als wijn- en tabbaardgeld¹²). In het Academiejaar 1655 - 1656 was Van Diemberbroeck rector van de Senaat. In de eerste vijftig jaren van het bestaan van de Utrechtse universiteit schijnt het reeds dikwijls te zijn voorgekomen, al wordt er zelden in de senaatsnotulen melding van gemaakt, dat de aftredende rector magnificus aan zijn rectoraatsoverdracht een rede over een bepaald onderwerp vooraf liet gaan. Van Diemberbroeck hield zulk een voordracht op 16 maart 1656, die getiteld was: „An literatis magistratus politicus sit demandus?”¹³).

Door de reeds vermelde familieverhouding tussen Van Diemberbroeck en Van Gessel kon de eerstgenoemde in de gelegenheid worden gesteld om de studenten in het Catharijne Gasthuis klinische lessen aan het ziekbed te geven, zoals dit ook voorheen door Van der Straaten was gedaan.

De verzorging van de anatomische demonstraties gaven Van Diemberbroeck in Utrecht veel zorgen. Enerzijds was er een gebrek aan kadavers, anderzijds wilde de stedelijke regering de hoge kosten die daaraan verbonden waren, nie voor haar

rekening nemen. Na langdurige beraadslaging werd ten slotte overeengekomen, dat de kosten van het transport van de kadavers door de Vroedschap zouden worden betaald en dat voor het overige, naast de geheven entreegelden voor deze openbare „vertoningen”, Van Diemberbroeck zelf financieel zou bijspringen¹⁴).

Reeds in het begin liet de collegiale samenwerking tussen de beide hoogleraren Regius en Van Diemberbroeck te wensen over. Ook later zijn er vele botsingen tussen hen geweest. Nog vóór de bezetting van Utrecht door de Fransen in het Rampjaar 1672 was Regius met zijn gezin naar Amsterdam uitgeweken. Van Diemberbroeck nam „in zijn absentie de affaires van de Academie” waar en examineerde en promoveerde de studenten. Na de terugkeer van Regius in 1673 maakte deze aanspraak op de emolumenten, die Van Diemberbroeck had getrokken, hetgeen weer aan-

IJsbrand van Diemberbroeck (1609 - 1674), gravure van J. Edeling naar Romein de Hooghe. Rechts op de achtergrond de dom van Utrecht. Atlas van Grolle, Rotterdam.

leiding was tot het schrijven van requesten aan Vroedschap en Senaat¹⁵).

Onder de studenten, die Van Diemberbroeck onder zijn leerlingen telde, moet met name Reinier de

(1641 - 1673) genoemd worden, die door zijn genoemde onderzoekingen wereldvermaard kreeg¹⁶). Mede onder leiding van Van Diemerbroeck heeft De Graaf zich de kennis en vaardigheid in de ontleedkundige anatomie eigen gemaakt, waarvan hij later in Leiden en Delft veel profijt heeft gehad.

het einde van zijn professoraat heeft Van Diemerbroeck zijn ontleedkundige studiën te boek gesteld. *Anatomie corporis Humanis plurimis novis methodis instructa* etc. (1672), waarin hij ook de laatste ontdekkingen op dit gebied opnam.

Mer bekend dan Van Diemerbroeck's verdienste op het gebied van de anatomie en de pest zijn gebundelde uitgave van ziektegeschiedenissen welke in 1664 te Utrecht verscheen onder de titel *Disputationes practicae in morbis capitis, thoracis et infimi ventris*¹⁷). In die dagen, toen van redelijke verklaring en behandeling van psychiatrische patiënten nauwelijks sprake was, heeft Van Diemerbroeck verschillende gevallen van psychose en neurose duidelijk besproken in zijn *Disputationes*.

Niet alleen door zijn geschriften, doch ook door zijn optreden, dat IJbrand van Diemerbroeck één der belangrijkste hoogleraren is geweest van de Utrechtse Universiteit, neemt hij een vooraanstaande plaats in de rij van beroemde mannen uit onze boeiende medische historie.

Dr. H. L. Houtzager

Van der Academische lessen opende Van der Meulen met een redevoering, getiteld *Quam utilis et necessaria sit nostri incognitio anatomien*. Zie E. D. Baumann, *Uit drie eeuwen Nederlandse Geneeskunde*, Meulenhoff, Amsterdam (z.j.) 57.

Album Studiosorum Academiae Lugd. Bat. 1636-1637, 's-Gravenhage (1875) Kol. 1. De inschrijving geschiedde onder het rectoraat van Johannus Polyandrus. Twee jaar eerder zijn broer Gerard als student in Leiden ingeschreven (l.c., Kol. 185), onder het rectoraat van Nicolaus Walaeus op 5 juni 1625.

17e eeuw Nederlands Biografisch Woordenboek (3W) Deel III, 287.

1. Japikse, Johan de Witt, Amsterdam (1928) 21. 2. L. Houtzager, Reinier de Graaf, Spiegel Historisch VIII (1973), 420 - 423.

3. Frankrijk kende destijds 15 oude universiteiten welke te: Parijs (1200), Toulouse (1223), Montpellier (1284), Orléans (1305), Cahors (1322), Poitiers (1364), Orange (1365), Aix (1409), Dole (1420), Caen (1436), Valence (1454), Nantes (1460), Angers (1463), Bordeaux (1472) en Reims (1548).

4. P. D. Borchsenius, *Étude sur les académies protestantes en France*, Thèse, Paris (1882).

7) J. G. Graevius, *Orationes quas Ultrajecti habuit, Lugdi Batavorum* (1717) 264.

8) F. Gorissen, *Stede-atlas van Nijmegen*, Arnhem (1956) 82.

9) Raadsignaat van Nijmegen van 16 juli 1636.

10) L. J. Rogier, *Uit de Geschiedenis van de beoefening der geneeskunde inzonderheid te Nijmegen*, Numaga VII (1960) 134 - 200.

11) E. D. Baumann, l.c. 94.

12) G. W. Kernkamp, *De Utrechtse Universiteit, Deel I, 1636 - 1815*, Utrecht (1936) 100.

13) Ibid. 111.

14) Ibid. 245.

15) Ibid. 174.

16) Album Studiosorum Academiae Rheno-Trajectinae MDCXXXVI - MDCCCXXXVI, Utrecht (1886) Kol. 55. De inschrijving geschiedde onder het rectoraat van Johannes Leusden (1661), de datum is niet vermeld; zie G. A. Lindeboom, Reinier de Graaf, *Leven en werken*, Delft (1973) 17.

Verdere literatuur

Banga, J. *Geschiedenis van de vroegere geneeskunde en van hare beoefenaren in Nederland*, 2 delen, Leeuwarden, 1868.

Baumann, E. D. *Uit drie eeuwen Nederlandse Geneeskunde*, Meulenhoff, Amsterdam, z.j.

Baumann, E. D. *Een lijfarts der Oranjes in de XVIIde eeuw*, Utrecht, z.j.

Houtzager, H. L. Reinier de Graaf, *Spiegel Historisch*, 8ste jaarg. nr. 7/8, blz. 420 - 423, 1973.

Houtzager, H. L. IJbrand van Diemerbroeck (1609 - 1674), *Scientiarum Historiae (ter perse)*, 1974.

Japikse, N. Johan de Witt, J. M. Meulenhoff, Amsterdam, 1918.

Kernkamp, G. W. *De Utrechtse Universiteit (1636 - 1815) Deel I*, Oosthoek's uitg. mij. Utrecht, 1936.

Lindeboom, G. A. *Inleiding tot de geschiedenis der geneeskunde*, Haarlem, 1972.

Lindeboom, G. A. *Geschiedenis van de medische wetenschap in Nederland*, Bussum, 1972.

Lindeboom, G. A. Reinier de Graaf, *Leven en werken*, Elmar B.V., Delft, 1973.

Rogier, L. J. *Uit de geschiedenis van de beoefening der geneeskunde inzonderheid te Nijmegen*, in: Numaga, VII, 134 - 200, 1960.

Herinnering en vraag

Op de verkleinde reproductie van de kaart van Petrus Kaerius (Pieter van de Keezen), die als voorplaat van het Maandblad dienst doet, vind ik, gewapend met een vergrootglas, ten noordoosten van de stad een streek, waarin niet anders geschreven staat dan „Melaten”. Vermoedelijk een verbastering uit de 17e eeuw of vroeger van